

Complevitque suum septena luce Creator
 Quod patrarat opus ; cautius ista vide.
 Nil fecisse die Dominus narratur in ista,
 Et dicit quod in hac luce peregit opus.
 Si tamen attente spectes, duo facta videbis ;
 Namque diem fecit et benedixit eum :
 Et bene cuncta Deus numero complevit in isto,
 Per quem circuitus tempora semper agunt.
 Hac in luce Deus requievit ab omnibus illis
 Quæ perpetrarat ; hæc quoque dicta nota,
 Non Deus humano defessus more quievit,

A Et quia vera quies est, labor hunc domuit,
 Non sic, sed Domini cessare quiescere dicit :
 Nam nova cessavit condere tunc opera.
 Quod si perspicias animo subtilius ista,
 Quod dici possit altius invenies.
 Nos operamur, ob hoc operum mercede juvati,
 Ut requiescamus ; sed Deitas aliter.
 Nempe Deus mundum sola bonitate creavit,
 Indignit mundi non tamen ille bonis.
 Et nec in his, sed ab his requievit, nullius horum
 Indignus ; et tribuens, non requiem accipiens.

INCIPIIT

HILDEBERTI

CENOMANENSIS EPISCOPI

PHYSIOLOGUS.

(*E ms. Regio 274. olim Elnonensi. Nondum editus.*)

1172 DE LEONE.

Tres leo naturas et tres habet inde figuras,
 Quas ego, Christe, tibi bis seno carmine scripsi.
 Altera divini memorant animalia libri,
 De quibus apposui quæ rursus mystica novi,
 Tentans diversis si possem scribere metris.
 Nec numerum nostrum complent simul addita so-
 lum ;
 Nam leo stans foris super alta cacumina montis
 Qualicunque via descendit vallis ad ima,
 Si venatorem per notum sentit odorem,
 Cauda cuncta linit, quæ pes vestigia figit,
 Quatenus inde suum non possit querere lustrum.
 Natus non vigilat dum sol se tertio gyrat,
 Sed dans rugitum pater ejus suscitatur illum.
 Tunc quasi vivescit, tunc sensus quinque capescit,
 Et quoties dormit sua nunquam lumina claudit.
 Sic tibi qui summi resides in culmine cœli,
 Cum libuit tandem terrenam visere partem,
 Ut genus humanum relevares crimine lapsam,
 Non penitus notum fuit ulli dæmoniorum
 Viscera Mariæ tibi, Christe, fuisse cubile,
 Et qui te genuit, triduum post surgere fecit,
 Cum mortis vindex, mortem crucis ipse subires.
 Tu nos custodis, tu nullo tempore dormis,
 Ne demat quemquam proprio lupus e grego ra-
 ptum.

DE AQUILA.

Esse ferunt aquilam super omne volatile primam,
 Quæ se sic renovat quando senecta gravat.
 Fons ubi sit quærit qui nunquam currere desit,
 Et super hunc cœlo sitque propinqua Deo.
 (48) Nota baptismum per immersionem.

B Tunc sibi sol ambas incendit fervidus alas,
 Et minuit grandes, alleviatque graves.
 Tunc quoque caligo consumitur igne propinquo
 Quam confert oculis vita vetusta suis.
 Mox ruit, et liquidis fontis se mergit in undis,
 Utque cadit nido, sic nova sit subito.
 Est autem rostrum quo carpitur esca retortum
 Vix valet ex aliquo sumere pauca cibo.
 Sed feriens petram, vel mordens ut solet escam
 Atterit obliquum ; sic capit inde cibum.
 Est homo peccatis quæ sunt ab origine matris
 Qualis idem est aquila ; sed renovatur ita.
 Nubem transcendit, solisque incendia sentit,
 Mundum cum pompis despiciendo suis.
 Fit novus in Christo ter mersus gurgite vivo (48).
 De se : Sum vivus fons, ait ille pius.
 Os terit obliquum per verba precantia Christum
 Quod Christus petra sit, littera sæpe tulit.
 1174 Jam novus est panis super omnia mella
 [suavia :
 Panis is est Christus, sit sine morte cibus.

DE COLUBRO.

Jam senex serpens novus esse gaudet,
 Atque jejunans macie perhorret.
 Pellis effecta tremit ; ossa, non vis,
 Sola manetis.
 Quærit angustum lapidis foramen,
 Vix movens sese, veniensque tandem
 Inde pertransit, spoliaturque carnem
 Pelle vetusta.
 D Quas libet rivos repetens aquarum
 Ut sitim perdat jactat ante virus :

In aquis ergo minus hunc timebo
Absque veneno.

Si virum quemquam sine veste spectat,
Longius serpens ut ab igne cessat ;
At videns illum qui gerit amictum,
Surgit in illum.

Quem vir ut vincit, sequiturque multum
Negligit corpus, facit inde acutum,
Verticis usque tenet ille curam
Na moriatur.

Fonte qui sacro semel innovatur,
Denuo si peccas, silicernus exstas :
Ergo sis semper imitator anguis
Cum veterascis.

Sit cibus parcus, minuanturque artus :
Unde non mandis, miseros juvabis,
Pœnitens dælle, Dominoque sæpe
Dic : Miserere.

Signat hunc callem lapidis foramen,
Signat et Christum petra : nam per ipsum
Fit novus quisquam, capit atque vitam
Fine carentem.

Cujus ad celsum veniendo templum,
Ut bibas sacrum beatumque verbum
Evomas primum quod habes venenum,
Corde nocivum.

Corde sunt iræ magis angue nigræ,
Et velut matres odium creantes ;
Corde sunt rixæ bene non amicæ,
Invidiæque

Corde conceptis furis superbia,
Nam cœquales superosque temnis.
Plena sunt istis aliisque multis
Corda venenis.

His quidem purus quasi veste nudus
Dæmones anguis typicus fugabis,
Noctis ut cæcas deprimit tenebras
Orbita solis.

1275 Sed tamen multas patièrè pugnas,
Atque dum vives in agone fles.
Unde serpentes imitare prudens
Verticis auctor.

Vis novus vitam sine fine dignam ?
Semper illæsum caput est habendum :
Hoc caput dico quod habes in ipso
Principe Christo.

DE FORMICA

Exemplum nobis præbet formica laboris,
Quando suo solitum portat in ore cibum
Inque suis factis res monstrat spirituales,
Quas quia Judæus non amat, inde reus.
Ut valeat brumæ fieri secunda futuræ,
Est calor, interea non requiescit ea.
Nosque laboremus, fratres, dum tempus habemus,
Securi fieri tempore iudicii.
Hæc frumenta legit, si comperit ; hordea spernit :
Ipse novam legem colligo, non veterem.
(49) Imo odit.

* Luc. xii.

A Sed ne de pluviiis aspersum germinet udia,
Aut ea non pereat, esse quod hinc nequeat,
Granum quodque legit, prudens formica bipertit ;
Hoc est quod binas lex habet inde vias.
Quæ terrena sonat, simul et cœlestia monstrat ;
Nunc mentem passit, et modo corpus alit.
Nos uter ut repleat, famis ut formido recedat
Tempore iudicii, quod simile est hiemi.

DE VULPE.

Plena dolis multis vocitatur subdola vulpis ;
Hanc amat (49) agricola quod rapit æstilia
Sic habet illa famem quia desunt, invenit artem
Qua sibi crucantes prendere possit aves.
In terram fusam se tendit atque supinam,
Et quasi mortua sil, flumina nulla trahit.
B Cornix aut ater corvus putat esse cadaver,
Insidet ut comedat, morsibus excoriat.
Illa levis surgit, subitoque volubile sumit,
Dentibus et tristem reddit edendo vicem.
Inde tenet duplam quam prodest nosse figuram,
Nunc sabulo similis, par aliquando viris.
Mortuus est vere qui mortem fecit habere ;
Hoc est dissimulat quod mala non faciat.
Cujus edit carnem quisquis rem fingit inanem,
Hoc est peccatum quodlibet atque malum.
Quem quasi deglutit, cum secum ad tartara ducit
Dæmon ab insidiis vulpeculæ similis.
Sic cum fraude viri sunt vulpis nomine digni,
Quales hoc plures tempore sunt homines.
Herodesque fuit qui Christum quærere iussit * :
Credere se simulans, perdere dissimulans.

DE CERVO.

Cervus habere duas naturas atque figuras
Dicitur a Physio, cum docet inde, Logo.
Nam quosvis grandes cum naribus extrahit angues
De caveis terræ, de latebriæve petreæ.
Quos vorat, et tetro mox fervescente veneno
Æstuat ad liquidas pergere fontis aquas.
Quas cum forte bibit, his plenus toxica vincit
[*id est vomit.*]

Se juvenemque facit, cornua quando jacit.
Nos quoque compressi serpentis fraude maligni
Virus contrahimus, urimur et facibus.
Hæc est luxuria, quam fert, odiumque vel ira,
Aut etiam nitia est æris avaritia.

D Ad fontem vivum debemus currere Christum,
Qui cum nos udat, sumpta venena fugat.
1276 Et sumus his demptis juvenes, fractisque
[superbis,
Quæ quasi cornua sunt, cum miseros feriunt.
Cornua sunt oneri, quæ portant vertice cervi,
Sed non dedecori inde videntur heri.
Si fluvios sternant pariter, pariterque peragant,
Longius et pergunt pascua quando petunt.
Portant suspensum gradientes ordine mentum,
Alter in alterius clunibus impositus.
Hunc retinent usum, si sint vel in ordine centum,

Sed qui præcedit fessus ad ima redit.]
 Sic se vertentes cuncti, mutuoque ferentes
 Nunquam deficiant, sicque viam peragunt.
 Per tales mores alienos ferre labores
 Cum pietate movent, atque juvare docent.
 Sic lex est Christi nostri complenda magistri,
 Cujus, qui faciet, pascua reperiet.

DE ARANEO

Vermis araneus plurima fila nec assiduus
 Quæ texere studet artificio retia, ea sunt tibi,
 [musca,
 Ut volitans capiaris ibi, dulcis es et utilis esca sibi.
 Placet opus tenue, sed sibi nil valet ut fragile.
 Quælibet aura trahit patulam; rumpitur et cadit in
 [nihilum.
 Hos sequitur homo vermiculos, despiciendo suos
 [inimicos,
 Quos comedit faciens miseris: et placet sibi nimium
 Quando potest nocere alium: illud tamen male est
 [quod facit.
 Dum moritur quasi tela cadit, quam modo dictus
 [Araneus agit.

DE CETO.

Est super omne pecus quod vivit in æquore cetus,
 Monstrum grande salis, cum superexstat aquis.
 Prospiciens illum, montem putat esse marinum,
 Aut quod in Oceanum insula sit medium.
 Hic si quando famem, quam fert sæpissime grandem,
 Alleviare velit, callidus os aperit.
 Unde velut hamum se flatus reddit odoris
 Ad se pisciculos ut trahat exiguos.
 Exiguos tantum, quoniam comprehendere magnum
 Perfectumque nequit, sed nec in ore premit.
 Piscis pisciculos claudit, conglutit et illos
 Non sic, non sic jam sorbuit ille Jonam.
 Si sit tempestas, cum vadit vel venit æstas,
 Et pelagus fundum turbidat ille suum,
 Continuo summas se tollit cetus ad undas:
 Est promontorium cernere non modicum.
 Hinc religare citam pro tempestate carinam
 Nautæ festinant, utque foris saliant.
 Accendant vigilem quem navis portitat ignem
 Ut se calefaciant, aut comedenda coquant.
 Ille focum sentit, tunc se fugiendo remergit
 Unde prius venit, sicque carina perit.
 Viribus est zabulus quasi cetus corpore magnus,
 Ut monstrant magni quos facit ille magi.
 Mentis cunctorum qui sunt ubique virorum
 Esurit atque sitit, quosque potest perimit.
 Sed modicos fidei trahit in dulcedine verbi,
 Namque fide firmos non trahit ille viros.
 In quo confidit quisque, vel spem sibi mittit,
 Ad Stiga mox rapitur, sic quoque decipitur.

A

DE SIRENIS ET HOMOCENTAURIS

Sirenes sunt monstra maris resonantia magnis
 2177 Vocibus, et modulis cantus formantia multis,
 Ad quas incauti veniunt sæpissime nautæ,
 Quæ faciunt sonitum nimia dulcedine vocum,
 Et modo naufragium, modo dant mortale periculum;
 Quod qui fugerunt hi tales esse tolerant.
 Ex umbilico constat pulcherrima virgo,
 Quodque facit monstrum volucras sunt inde deor-
 [sum.

Est homocentaurus ilidem natura biformis,
 In quibus est asinus in humano corpore mistus.
 Quamplures homines sic sunt nunc ora biformes,
 Unum dicentes, aliud tibi mox facientes:
 Qui foris, ut fantur, sic intus non operantur.
 Uipote sunt multi qui de virtute locuti
 Opibus induigent. His o quam pulpita fulgent (50).

DE ELEPHANTE.

Corpore tam grandes apud Indos sunt elephantes
 Ut bene firmare montibus esse pares.
 Hi simul incedunt, ut oves pascua quærent,
 Adversi coeunt, cum sibi conveniunt;
 Hicque semel pariunt, quamvis tot tempora vivunt,
 Hoc est trecentum, nec faciunt geminum.
 Ast unum generans, et per duo tempora gestans,
 Cum parit, in magna, ne cadat, exstat aqua.
 Non habet ut surgat, quia nunquam crura re-
 [curvat:

Si qua forte ruit hoc genitrix metuit.
 Cum vult pausare, vel somno se recreare,
 Incumbit ligno arboris exiguo,
 Quam notat atque secat venator, et obice celat,
 Clamque sedens spectat dum requiem repetat.
 Ille velut quondam securus ad arboris umbram
 Cum venit, incumbit, cumque ruente ruit.
 Sin homo non aderit gemit, et tunc denique barrit;
 Tunc anus currit, qui relevare cupit,
 Sed nequit et salagit: cum plorans hic quoque
 [barrit,

Multi vel magni tunc veniunt alii.
 Cum nequeant omnes, contendunt mittere voces,
 Ad quas sit subitus, parvulus et minimus.
 Cujus (et est mirum) promuscida sublevat illum,
 Et sic prædictas effugit insidias.
 De pilis hujus sistit sub domate fumus,
 Serpentes cedunt, quæque venena gerunt.
 D Sic homo primus Adam per lignum, sic cecidit jam
 Quem Moyses voluit tollere, nec potuit,
 Post hunc propheta voluerunt, nec potuere;
 Ipsorum precibus venit ad hoc Dominus.
 Qui cum sit parvus, quoniam Deus est homo factus,
 Sic relevavit eum pro comedendo reum,
 Cujus odor, plenus de verbis scilicet hujus,

in Isaiam vi, 13, 23: « Porro, ait, onocentauri no-
 men ex asinis centaurisque compositum, etc. » Ipse
 propheta de onocentauris loquitur cap. xxxiv, vers.
 14. Item nominatur onocentaurus ab *Æliano*. *De*
nat. animal. xvii, 9, ab *Isidoro*, *Etym.* xi, 3; a *Man.*
Philè, *De animal. propriet.*, cap. 40.

(50) † Hic quædam corrigenda, ex nota in tom XI
 nova edit. *Histor. litter.* Legendum *humano*, loco in
humano, et *turpibus*, loco *opibus*. Minus recte di-
 citur *homocentauris*, loco *onocentauris*. Gallice
l'onocentaure. Ista verborum restitutio dubia non
 erit cuicumque attenderit ad textum S. Hieronymi

Sicut rite venit, inde beatus erit.

1178 Omne quidem vitium fugiet de corde per
[ipsum;

Causa dehinc lethi nulla nocebit ei.

DE TURTURA.

Turtur inane nescit amare ;
Nam semel uni nupta marito,
Nocte dieque juncta manebit.
Absque marito nemo videbit :
Sed viduata si caret ipso,
Non tamen ultra nubet amico.
Sola volabit, sola sedebit,
Et quasi vivum semper tenebit,
Operiensque casta manebit.
Sic est anima quæque fidelis,
Facta virili fœdere felix :
Namque Christus est sibi maritus,
Cum sua de se pectora replet :
Et bene vivens semper adhæret,
Non alienum quærit amicum.
Quamlibet orcus sumpserit illum,
Quem superesse credit in æthere,
Inde futurum spectat eundem,
Ut microcosmum judicet omnem.

DE PANTHERE.

Est quadrupes panther, quo nunquam pulchrior
[alter,

A Qui niger ex albo conspargitur orbiculato.
Diversis pastus venalibus et satius,
Se recipit, dormitque cavo prostratus in antro.
Post vero surgit triduum, tunc denique rugit.
Exit odor talis de gutture, tamque suavis,
Ut virtute sua superet vel aromata cuncta.
Ad quem mox tendit quæ vocem bellua sentit,
Atque secuta illum flatum dulcedine plenum.
Sic faciunt omnes ; soli panthera dracones
Cum sonat, aut fugiunt, aut segnes corpore fiunt,
In caveisque latent, nec in ipso tempore parent.
Est autem dictus panther allegorice Christus,
Qui super est homines forma collatus ad omnes :
At satur ille fuit, quia quot vult, tot sibi sumit,
Et somnum cepit, cum nos moriendo redemit :
B Rugitum misit postquam de morte revixit.
Cœlos ascendens, ubi regnat cum Patre præsens,
Quem gentes cunctæ sic sunt credendo secutæ.
Aut fugit atque latet, nec in ipso tempore parent,
Serpens antiquus qui nobis est inimicus.
Namque palam, nullos licet, audet fallere multos.
Nos hinc defendat qui sæcla per omnia regnat.
Carmine finito, sit laus et gloria Christo.
Cui si non alii placeant hæc metra, Tibaldi.

1179 *Cujus supra* (51)

DE ORDINE MUNDI.

MONITUM.

Sequens poema eo justius Hildeberto tribuitur, quo majorem vel ex ipso titulo videtur affinitatem habere cum ejusdem præcedente poemati. De opere sex dierum. Imo hoc quasi illius continuationem dixeris, siquidem incipit hoc ubi præcedens desiit. Illud enim ad formationem hominis die sexto desinit, nec ultra progreditur ; hoc autem ab Adæ peccato incipit, et sic per tempora legis naturæ, deinde legis scripturæ quasi ad legem novam et Evangelium mentes legentium præparat ad Verbi divini Incarnationem, ac demum ad apostolorum prædicationem, et ipsam Ecclesiæ Romanæ per beatum Petrum foundationem, sacram proseguitur historiam.

PROLOGUS, SEU INVOCATIO.

Maxime sanctorum sitiunt quem vota piorum
Adventum cujus sæx temporis exigit hujus
Comple quod de te sancti cecinere prophætæ ;
Pone modum mundo veniens in te furibundo.
Cernis ut ærumnis pressus bonas ingemit omnis,
Hinc te quisquis amat te toto pectore clamat.
Audi clamantes, regnum cœlestis vocantes ;
Exorate veni regni collator amœni,
Falcem censure terris immitte futuræ,
Huc messore dato pro messibus accelerato
Culmis defessis quia sternitur arida messis,

(51) Ita ms. codex olim Eluonensis, nunc Regius, n. 274, ann. circ. 500.

⁶⁰Gen. iii.

C Messi depressæ præsens digneris adesse :
Ignorant terræ tibi gramina grata referre.
Quæ modo gignit humus sunt hæc zizanis, dumos :
Ergo cunctorum compensator meritorum,
Huc te serabsque mora, quia tempus poscit et hora.
Olim damnatum de sacra Virgine natum
Nascendi causam fidei non antea clausam,
Metro complebam, te præmonstrante retexam.
Qui facis os muti cum vis sermonibus uti.
Arbore sub quadam protoplastus corruit Adam ⁶⁰,
Pomi lege data, petulanter ea violata
Suasu serpentis pœnam subit ipse nocentis,